

آسیب‌شناسی اکوتوریسم مناطق نمونه گردشگری روستایی کرمانشاه (مطالعه موردی: ناحیه بیستون) آتنا میرزایی

دانشجوی دکتری جغرافیای روستایی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

نصراله فلاح تبار^۱

دانشیار گروه جغرافیا، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

علیرضا استعلاجی

استاد گروه جغرافیا، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۳۰

چکیده

ناحیه بیستون در زمینه اکوتوریسم، از قابلیت‌های فراوانی برخوردار می‌باشد که در صورت برنامه‌ریزی مطلوب، می‌توان توسعه اقتصادی و اجتماعی این ناحیه را رونق بخشید. لیکن ناحیه بیستون فاقد امکانات و تجهیزات رفاهی لازم جهت اسکان گردشگران و نیز فاقد توانایی‌های تبلیغاتی مناسب به منظور جذب گردشگران می‌باشد. مهمترین هدف پژوهش پیش‌رو، بررسی ضعف‌ها و پیامدهای مطلوب و نامطلوب اکوتوریسم در ناحیه بیستون از دیدگاه جامعه‌ی محلی و تلاش در جهت رفع موانع و آسیب‌های موجود است. لذا ضمن بررسی‌های اسنادی و میدانی و نیز بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی و با هدف کاربردی، از سه گروه مشارکت‌کنندگان (مردم ۲۰۰ نفر، گردشگران ۱۵۰ نفر و مسؤولان ۱۵ نفر) مصاحبه انجام و دیدگاه‌های آنها در ابعاد مختلف بررسی شده است. سپس از مدل ترکیبی SWOT و مدل تحلیل شبکه‌ای ANP برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، بهره‌برداری گردیده است. در بخش اسنادی، وضعیت ناحیه مطالعاتی از نظر جغرافیایی و به‌ویژه تحولات مرتبط با گردشگری بررسی و در بخش میدانی علاوه بر تهیه پرسشنامه، مصاحبه با مسؤولین شهرستان و ناحیه مطالعاتی و مدیران محلی در چندین نوبت، انجام گردیده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، توسعه فعالیت‌های گردشگری یکی از عوامل مؤثر در بروز تغییرات اقتصادی و اجتماعی در سطح ناحیه بیستون بوده است. از طرفی، اثرات مخرب زیست محیطی را می‌توان به عنوان موانع و آسیب‌های جدی در تخریب محیط‌زیست ناحیه مذکور برشمرد.

واژگان کلیدی: بیستون، گردشگری روستایی، توسعه اقتصادی، مدل SWOT، مدل ANP

مقدمه

امروزه گردشگری طبیعی بسیار مورد توجه گردشگران می‌باشد. در فعالیتهای مربوط به گردشگری طبیعی افراد یا گروه‌های جهانگرد به منظور بهره‌گیری از طبیعت زیبا به جنگل‌ها، صحراها، دریاها، کوهستان‌ها، کوهپایه‌ها، سفر می‌نمایند و جلوه‌های الهی را دیده و ضمن بهره‌ی دیداری آنرا ارج می‌گذارند. کشور ایران از جهت فرهنگی و تاریخی جزو ده کشور اول جهان به شمار می‌رود و از جاذبه‌های زیبا و کمیابی برخوردار می‌باشد. لذا در این راستا، کشورهای دیگر جهت کاهش فقر در جوامع روستایی و وصول به توسعه و توسعه‌ی پایدار، برنامه‌های زیادی تهیه و به مرحله‌ی اجراء گذاشته‌اند. در کشور ما نیز طی دهه‌های اخیر، روستاها در پرتو برنامه‌های فقرزدایی و نیز متأثر از جریان‌های بیرونی، تحولات در خور توجهی را تجربه کرده است، هرچند که هنوز تا حصول نتیجه راه طولانی را باید طی نمود.

اهداف کلی این پژوهش عبارتند از: چگونگی جذب گردشگران طبیعی بیشتر- بررسی پیامدهای مطلوب و نامطلوب گردشگری در ناحیه‌ی بیستون از دیدگاه جامعه‌ی محلی- بررسی ارتباط بین توسعه‌ی گردشگری و شاخص‌های پایداری در ناحیه‌ی بیستون- ساخت عوامل محیط درونی و بیرونی مؤثر بر توسعه‌ی اکوتوریسم در مکان مذکور- ارایه‌ی راهبردهای اجرایی توسعه‌ی گردشگری پایدار در ناحیه‌ی بیستون.

از نظر روش تحقیق، از روش توصیفی- تحلیلی و با هدف کاربردی بهره‌گیری شده و چون اکوتوریسم ریشه در گذشته دارد، از روش تاریخی نیز استفاده شده است. از طرفی، چون دامنه‌ی تغییر در کارکرد منابع تولید (به ویژه زمین)، از کشاورزی به سایر کاربری‌ها در حال گسترش بوده و روند این تغییر علاوه بر اینکه بخش سنتی و ریشه- دار تولید در جوامع را به حاشیه می‌راند، زمینه انحصارگرایی در فضاهای جغرافیایی را افزایش داده و مغایرت بین عملگرایی و تئوریکال بودن، برنامه‌های توسعه در روستاها را بیش از پیش آشکار می‌کند. لذا پیامدهای جغرافیایی این تحولات را می‌توان در آشفتگی فضایی، تغییرات گسترده‌ی کاربری اراضی، رشد خارج از قاعده و مکانیابی نادرست بسیاری از کاربری‌ها به ویژه کاربری‌های مسکونی و توریستی و بی‌عدالتی در تخصیص منابع جغرافیایی به خصوص، زمین و چشم‌اندازهای طبیعی دانست که این روند مغایر عدالت فضایی است؛ چرا که عدالت فضایی، توزیع و تخصیص عادلانه فضا و کاربری‌های وابسته به آن، برای برخورداری بهتر از امکانات می‌باشد.

از نظر پیشینه‌ی پژوهش، بیشتر فعالیتهای مطالعاتی که در ناحیه‌ی بیستون انجام شده، از طریق باستان‌شناسی بوده و تاکنون پژوهش مشخصی از منظر اکوتوریسم و گردشگری روستایی در این ناحیه انجام نشده است. بر این اساس، طی سال‌های اخیر در دشت بیستون (چمچمال) و کناره‌های رودخانه‌ی گاماسیاب و در پای کوه بیستون، بررسی و کاوش‌های باستان‌شناسی، در قبل و بعد از انقلاب اسلامی در ناحیه‌ی مورد مطالعه، انجام گرفته است. به خصوص در کنار مجموعه‌ی آثار تاریخی - اسلامی آن، ابتداء در سال ۱۹۴۹م. توسط کارلتون کوون و سپس توسط هیأتی آلمانی به سرپرستی ولفرام کلایس و هاینتس لوشای، طی سال‌های ۱۹۶۷-۱۹۶۳ میلادی، حفاری در محوطه‌های کاروانسرای ایلخانی بیستون و بنای ایلخانی کنار رودخانه بوده است. از سال ۱۹۶۵م به بعد در قسمت‌های مختلف ناحیه تا به امروز ۳۰ فصل فعالیت میدانی باستان‌شناسی، انجام گرفته است.

سؤالات پژوهش بر مبنای طرح مسأله و ضرورت‌های مورد نظر بدین شرح است:

۱- آیا تحولات ناحیه‌ی مطالعاتی متأثر از فعالیت‌های گردشگری و اکوتوریسم است؟
 ۲- آیا در ناحیه‌ی بیستون بین توسعه‌ی گردشگری و شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی رابطه‌ی معناداری وجود دارد؟

۳- مجموعه‌ی استراتژی‌های بهینه از جمله مشارکت مردم برای توسعه‌ی گردشگری در ناحیه‌ی بیستون چیست؟ و آسیب‌های اساسی و موانع اصلی جهت توسعه‌ی اکوتوریسم کدامند؟

به طور کلی، نتایج پژوهش حاکی است که در ناحیه‌ی بیستون، توسعه و رشد فعالیت‌های گردشگری، به ویژه اکوتوریسم که یکی از عوامل مؤثر در بروز تغییرات اقتصادی در سطح این ناحیه می‌باشد و خود منجر به توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی می‌گردد، آنطور که باید و شاید شکوفا نشده و نیازمند برنامه‌ریزی‌های ویژه‌ای می‌باشد. از طرفی، عواملی از جمله: کارخانه‌های موجود، تغییر کاربری‌های زمین و افزایش بی‌رویه‌ی ساخت و سازها، به عنوان آسیب‌های جدی در تخریب محیط‌زیست ناحیه‌ی بیستون و کاهش جاذبه‌های گردشگری روستایی و اکوتوریسم است.

ادبیات و مبانی نظری پژوهش

گردشگری پدیده‌ای کهن می‌باشد که از دیرباز در جوامع انسانی وجود داشته است. در دهه‌های اخیر گردشگری دارای رشد سریعی بوده و اکنون بیشترین تعالی را در بین بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی دارد، به گونه‌ای که در ردیف سه صنعت بزرگ قرار گرفته است، هم‌چنین، قابلیت‌های عمده‌ی صنعت گردشگری مانند: گسترش انواع خدمات، ایجاد فرصت‌های شغلی، توسعه‌ی زیرساخت‌ها، تعامل فرهنگ‌ها، برقراری تحکیم انس و الفت بین مردم به عنوان یکی از مؤلفه‌های تجارت می‌باشد که به آن صادرات نامریی گفته و نیز به عنوان یک اقتصاد پایدار به آن اهتمام ویژه‌ای شده است. (Sajjadian, et al., 2015, No. 60, p. 11 to 30)

توجه به مقوله گردشگری روستایی از دهه‌های ۸۰ به بعد گسترش یافته و طی سالیان اخیر توسعه و رونق آن به عنوان یکی از راهبردهای مهم و اساسی در رشد و توسعه‌ی نواحی روستایی، توجه صاحب‌نظران و خصوصاً متخصصان مسایل روستایی را به خود جلب کرده و آن را به‌عنوان راهبردی برای توسعه محلی و منطقه‌ای قلمداد نموده (Rezvani, 2015, 16). از طرفی، توسعه‌ی گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند عملکردهای مختلفی در این نواحی ایفاء نماید (Akbarian, et al, 2015, pp.1-16). بنابراین، گردشگری روستایی که از شاخه‌های صنعت گردشگری است، می‌تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان، حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی و در نهایت، توسعه‌ی پایدار روستایی را ایجاد نماید.

براساس برآوردهای سازمان جهانی گردشگری، تعداد افرادی که در آینده در سطح جهان در جهت سیر و سیاحت به نقاط دیگر سفر می‌کنند، تا سال ۲۰۲۰ به ۱۶۰۲ میلیون نفر و در این سال، درآمد حاصل از این صنعت به ۲۰۰ میلیارد دلار خواهد رسید. به عبارتی، گردشگری روستایی به ویژه اکوتوریسم مناطق روستایی یکی از انواع گردشگری است که با توجه به ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی موجود در روستاها، می‌تواند فرایند با ارزشی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان باشد. از طرفی، گردشگری می‌تواند آثار منفی

اجتماعی مانند: ایجاد اثر نمایشی، کالایی شدن فرهنگ، جا به جایی و مهاجرت، وابستگی، جرم و جنایت، رواج اعتیاد، تغییر در ارزش‌های اجتماعی و مذهبی جامعه‌ی میزبان و تغییر در زبان را در پی داشته باشد (Ziaie, et al, 2010, 208). علاوه بر این، نباید از تورم، هزینه‌های فرصت و وابستگی بیش از حد، افزایش قیمت زمین، خانه و کالاهای لازم برای زندگی روزمره‌ی مردم و امکان ایجاد کمبود نیروی کار در سایر بخش‌ها، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش هزینه‌های زندگی، برگشت کم سرمایه، فرصت‌های شغلی فصلی، جا به جایی در اشتغال افراد بومی و منسوخ شدن برخی فعالیت‌های موجود، مانند کشاورزی و ماهیگیری در نواحی روستایی، به عنوان پیامد منفی اقتصادی این فعالیت، غفلت ورزید. با این حال، اگر گردشگری روستایی به نحوی مناسب برنامه‌ریزی و مدیریت شود، می‌تواند خالق یا محرک یک فرایند توسعه برای حصول به پایداری توسعه در نواحی روستایی و نیز خود صنعت گردشگری باشد (Eftekhari, et al, 2006, 2). همچنین، بنا بر نظر جنی هالند و همکاران، گردشگری روستایی می‌تواند مفهوم گردشگری مزرعه و یا گردشگری کشاورزی را بگیرد، اما هردوی آن‌ها اجزای بزرگی از گردشگری در مناطق روستایی به حساب می‌آیند (Holland, 2003, No, 12). از سوی دیگر، برخورداری روستاهای ایران از جاذبه‌های طبیعی، منابع و پتانسیل‌های اجتماعی و فرهنگی و زیست‌محیطی التزامی در توسعه گردشگری روستایی به شمار می‌رود (Shahidi, et al, 2008, pp. 99-113).

البته در همین زمان، گردشگری روستایی شاهد رشد برجسته و گردشگری بین‌المللی شاهد رشد جمعیت بوده و افزایش تقاضا برای گردشگری روستایی تا اندازه‌ای منجر به توسعه‌ی گردشگری شده است (Khosrowjordi, 2015, p. 14). به نظر متولیان امر گردشگری، انقلابی عظیم در پایان قرن ۲۰ و آغاز قرن ۲۱ رخ می‌دهد، انقلابی که امواج آن در جای جای جهان اثرگذار خواهد بود (Imani, et al, 2015, p. 76). از طرفی، گردشگری از عوامل مهم عمران ناحیه ای است که می‌تواند زمینه‌ی توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی در سطح ملی، منطقه و محلی را فراهم کند (Shakour, et al, 2011, pp. 57-67). در این رهیافت، اصول اساسی توسعه و توسعه‌ی پایدار بیش از خود گردشگری و اجزاء و عناصر آن مورد نظر قرار گرفتند. در واقع، گردشگری در بسیاری از کشورهای جهان، یکی از پیچیده‌ترین کسب و کارهای بشریست که به عنوان فعالیتی چند وجهی دارای کارکردها و اثرات مثبت گوناگون است (Zahedi, 2003, p. 10 - 39).

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی و با هدف کاربردی است و چون گردشگری ریشه در گذشته دارد، از روش تاریخی نیز بهره گرفته و در کار میدانی از پرسشنامه، مصاحبه و مشاهدات منظم مستقیم و غیر مستقیم استفاده گردیده است.

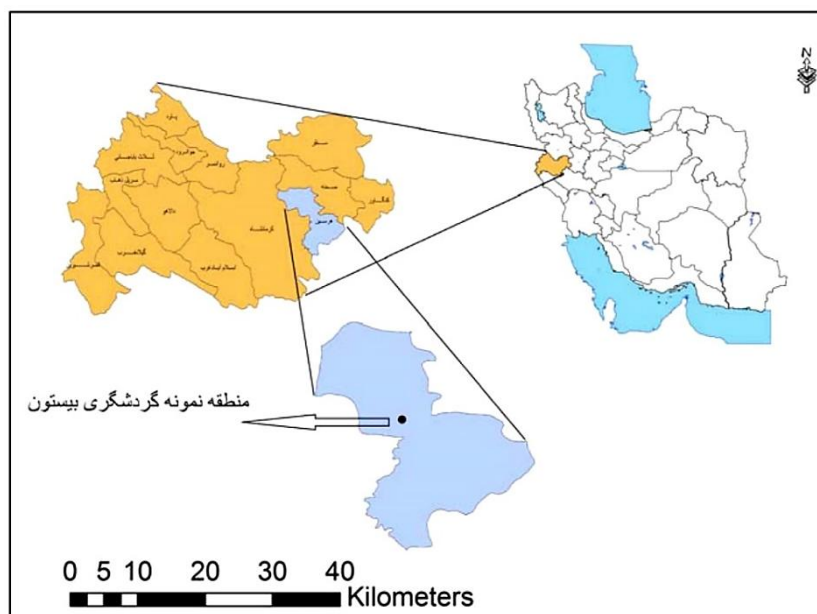
روش گردآوری اطلاعات از طریق بررسی‌های اسنادی و میدانی و نیز روش‌شناسی توصیفی - تحلیلی و از طریق جامعه‌ی نمونه یعنی سه گروه مشارکت کننده (مردم منطقه ۲۰۰ نفر، گردشگران ۱۵۰ نفر و مسئولان ۱۵ نفر) انجام و دیدگاه‌های آنان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی بررسی و سپس از طریق مدل ترکیبی SWOT و مدل تحلیل شبکه‌ای (ANP) برای تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است.

ابزار گردآوری اطلاعات شامل: مصاحبه با مردم، گردشگران، مسؤولان ناحیه، مشاهده و تهیه پرسشنامه می‌باشد که در مجموع از ۳۶۵ نفر برای دستیابی به نتایج مورد نظر مصاحبه و تهیه پرسشنامه انجام گردیده، در ضمن، روش نمونه‌گیری نیز تصادفی ساده بوده است.

در روش تجزیه و تحلیل اطلاعات از طریق داده‌های به دست آمده، همزمان از روش‌های کمی و کیفی به صورت ترکیبی استفاده و داده‌های حاصل از مشاهدات و مصاحبه‌ها بعد از طبقه‌بندی و کدگذاری در درون گزارش نهایی تحقیق جهت آزمون فرضیات بهره‌گیری و اطلاعات کمی به دست آمده نیز در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی توسط نرم‌افزار آماری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و در بخش آمار توصیفی با استفاده از فراوانی، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات به توصیف داده‌های پژوهش پرداخته و در بخش استنباطی، مهم‌ترین روش آماری به کار رفته در پژوهش، تحلیل عاملی است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان هرسین در شرق و جنوب شرقی استان کرمانشاه و در نیمه شرقی استان واقع شده است. براساس آخرین تقسیمات کشوری، ناحیه بیستون یکی از بخش‌های دوگانه‌ی شهرستان هرسین و در شمال آن واقع شده است. بخش بیستون شامل دهستان‌های چمچمال و شیزر است. دهستان چمچمال دارای ۵۸ آبادی دارای سکنه و ۶ آبادی خالی از سکنه و دهستان شیزر نیز دارای ۱۳ آبادی دارای سکنه است. شهرستان هرسین از دو بخش مرکزی و بیستون تشکیل شده است (Statistics Bureau of Kermanshah province, 1997 and 2011).

نقشه‌ی شماره‌ی (۱): موقعیت جغرافیایی منطقه‌ی هرسین و ناحیه‌ی بیستون Source: <http://www.citypedia.ir>

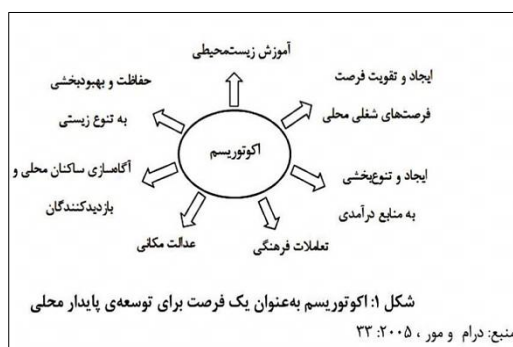
این منطقه با وسعتی قریب به ۵۰۰ کیلومترمربع، بین ۳۴ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۲۴ دقیقه عرض جغرافیایی و ۴۷ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۳۵ دقیقه طول جغرافیایی و حد فاصل ۱۰ تا ۳۶ کیلومتری شرق شهر کرمانشاه واقع شده است. این دشت از جنوب به هرسین، از شمال به دینور، از سمت غرب به کرمانشاه و از جانب شرق به صحنه منتهی می‌شود. همچنین، از شمال به کوه هجر، از غرب به کوه‌های نَجُوربان و گمرزد، از جنوب به

کوه شیزر و از شرق به روستاهای محمودآباد و گاوکل علیا محدود می‌گردد. به لحاظ تقسیمات سیاسی، این محدوده بخش‌هایی از شهرستان‌های کرمانشاه، هرسین و صحنه را شامل می‌شود. منطقه به عنوان دشت چمچمال معروف است. ارتفاع ناحیهی بیستون از سطح آبهای آزاد به ۱۵۸۲ متر می‌رسد که بدین ترتیب ۱۷۲ متر از شهر کرمانشاه مرتفع تر است. این شهرستان نزدیکترین راه ارتباطی بین استان کرمانشاه و استان لرستان محسوب می‌شود (Rahimi, et al, 2009, 1). ناحیهی بیستون از توابع شهرستان هرسین کرمانشاه محسوب و شامل دو دهستان است: دهستان چمچمال شامل ۵۷ روستا، دهستان شیزر دارای ۱۵ روستا می‌باشد که ۳۹ آبادی جلگه‌ای، ۲۴ آبادی کوهستانی و بقیه جلگه‌ای - کوهستانی و جلگه‌ای - جنگلی هستند (Iranian Center for Statistics, 1395, 2-10).

نتایج تحقیق

به طور کلی، توسعه‌ی پایدار روستایی و بهره‌گیری از گردشگری به ویژه اکوتوریسم، همهی فعالیت‌های توسعه‌ی، تعالی، بهبود کیفیت زندگی و رفاه جامعه‌ی روستایی را در خود مستتر دارد. بنابراین، تلاش به منظور وصول به توسعه‌ی پایدار مورد عنایت برنامه‌ریزان توسعه می‌باشد. در این چارچوب، ارتباط متقابل توسعه و گردشگری به ویژه اکوتوریسم در راستای کمک به توسعه‌ی فرصت‌های اقتصادی - اجتماعی در جوامع محلی است. این اهداف از طریق فراهم ساختن محیط زیست سالم و جلوگیری از تخریب و تنزل کیفیت آن برای تداوم رشد اقتصادی توأم با آسایش و رضایت انسان، عملیاتی می‌شود (Akbarpour, et al, 2010, pp.61-70). از این رو، مفهوم توسعه‌ی پایدار دربرگیرنده ی یکپارچگی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی در راستای استفاده‌ی انسان از محیط جغرافیایی، از جمله بهره‌گیری مطلوب از اکوتوریسم است.

پر واضح است که کیفیت توسعه، توزیع متعادل، ایجاد امنیت نسل‌های فعلی و آتی، دسترسی برابر به منابع، به جهت مدیریت صحیح و کنترل بهتر و دقیق تر آحاد جامعه‌ی محلی می‌باشد. بنابراین، اکوتوریسم اغلب به عنوان یک ابزار عالی برای ارتقای توسعه‌ی پایدار، توانایی ارائه‌ی منافع عظیم اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی برای ساکنان مناطق روستایی، محسوب می‌گردد.

شکل (۱): اکوتوریسم یک فرصت برای توسعه پایدار محلی (Source: Deram and Moure)

به طوری که از یک طرف منجر به ایجاد اشتغال، ارزآوری، تعادل منطقه‌ای، کمک به سرمایه‌گذاری کوچک مقیاس محلی، بهسازی زیستگاه‌های حیات وحش، توسعه‌ی مناطق دارای جاذبه‌های گردشگری و جلوگیری از برون کوچی می‌شود (Dadras, et al, 2012, pp.21-40). از طرف دیگر، پول و جمعیت را از مراکز تمرکز و ثقل صنعتی به سوی نواحی پیرامونی، روستاها و جاذبه‌های طبیعی می‌کشاند (Rezvani, 2015, 45). گردشگری به طور

اعم، موجب ایجاد و تأمین منابع اقتصادی و تنوع بخشی به مشاغل و فرصت‌های درآمدی جایگزین برای جوامع محلی، حراست از سرمایه‌های طبیعی و فرهنگی بین افراد محلی و گردشگران و تعالی مشارکت مردم بومی در تصمیم‌گیری‌ها می‌باشد.

مدل SWOT

روش SWOT تفکر است سیستماتیک برای تشخیص جامع و کامل از عوامل مؤثر مربوط به یک محصول جدید، تکنولوژی، مدیریت و یا برنامه‌ریزی است (Azimi, et al, 2011, pp.459-466). تجزیه و تحلیل SWOT یک ابزار برنامه‌ریزی است که هدف آن شناسایی نقاط قوت و ضعف سازمان است و در شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در محیط از جمله توسعه منطقه‌ای و برنامه‌ریزی شهری به کار گرفته شد. تجزیه و تحلیل SWOT به ما کمک می‌کند تا وضعیت کنونی را شناسایی و فشارهای قبل از انجام یک انتخاب را در نظر بگیریم (Liu, 2011: 2381). تکنیک SWOT در مراحل گوناگون فرایند برنامه‌ریزی راهبردی از مراحل تحلیل وضعیت تا تدوین راهبرد موضوعیت دارد (Golkar, 2005, pp.44-65). از دیدگاه این مدل، استراتژی مناسب قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند. برای این منظور نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها در چهار حالت کلی SO, WO, ST و WT پیوند داده می‌شوند و گزینه‌های استراتژی از بین آنها انتخاب می‌شوند (David, 2009, p, 360). در این روش برای ساختن ماتریس تهدیدات، فرصت‌ها، ضعف‌ها و قوت‌ها باید چهار مرحله را طی کرد:

تهیه فهرستی از نقاط قوت داخلی ناحیه، تهیه فهرستی از نقاط ضعف داخلی، تهیه فهرستی از فرصت‌هایی که در محیط خارجی وجود دارد و تهیه فهرستی از تهدیدهای موجود در محیط خارجی ناحیه مورد مطالعه. با این وجود، تحلیل SWOT به دون ضعف هم نیست و بیشتر این تحلیل‌ها صرفاً توصیفات و توضیحاتی کیفی‌اند. به این معنی که قادر به کمی نمودن وزن‌ها و تأثیرات عوامل استراتژیک در گزینه‌ها نیستند (Kamal abadi, et al, 2010, pp.21-34). لذا در جستجوی بهبود تحلیل‌های SWOT و تعیین اهمیت عوامل استراتژیک و تأثیر آنها بر استراتژی‌های تحقیق از فرایند تحلیل شبکه‌ای ANP بهره گرفته شده است. این تکنیک وابستگی بین عوامل SWOT (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) را در نظر گرفته و چارچوب کارآمدی را برای انتخاب استراتژی فراهم می‌کند.

فرایند تحلیل شبکه ANP: نظریه جدیدیست که فرایند تحلیل سلسله مراتبی را برای پرداختن به مسایل دارای وابستگی رو بازخورد در یک مدل را توسعه داده و به این منظور، از رهیافت سوپر ماتریس استفاده می‌کند (Alam Tabriz, et al, 2010, pp.57-86). جامعه آماری این پژوهش را سه گروه خانوارهای ساکن در محل (مردم ناحیه)، گردشگران و مسئولان شکل می‌دهد. ۲۰۰ خانوار (حدود ۵ درصد از مجموع کل خانوارهای هر روستا به شرطی که تعداد نمونه‌ها کمتر از ۱۵ نباشد) به عنوان نمونه‌ی آماری جامعه‌ی محلی انتخاب گردیدند. از کل جامعه‌ی آماری گردشگران در یک هفته (۵۰۰ نفر) ۱۰٪ آن؛ به تعداد ۵۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. پرسشنامه‌ی مسئولان و مدیران نهادها به تعداد ۱۵ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده است. بر این اساس، در تدوین راهبردهای کلان ناحیه‌ی

بیستون، از ماتریس تهدیدها، فرصت‌ها، نقاط ضعف و قوت استفاده شده است. بر اساس مطالعات میدانی صورت گرفته در بیستون، می‌توان گفت که این ناحیه از شروط اولیه برای توسعه‌ی گردشگری روستایی برخوردار است، ولی به دلیل نبود زیرساخت‌ها و مدیریت مناسب در منطقه‌ی مورد مطالعه، این فعالیت سود اقتصادی چندانی برای ساکنان محلی نداشته است. به طوری که بر اساس نظرسنجی از مسئولان مرتبط با گردشگری (۷۷/۱ درصد)، برنامه ریزی برای توسعه‌ی گردشگری و بهره‌مندی از آثار اقتصادی آن در ناحیه انجام نگرفته است.

عناصر ANP با یکدیگر در تعامل‌اند و این عناصر می‌توانند واحد تصمیم‌گیرنده، معیارها، زیرمعیارها، نتایج حاصل، گزینه‌ها و هر چیز دیگری باشند. وزن نسبی هر ماتریس بر اساس مقایسه زوجی شبیه روش AHP محاسبه می‌شود. وزن‌های حاصل در سوپر ماتریس وارد می‌شوند که رابطه متقابل بین عناصر سیستم را نشان می‌دهند.

جدول (۱): ماتریس عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) روستایی در بیستون

عوامل داخلی		عوامل خارجی	
نقاط قوت	نقاط ضعف	فرصت‌ها	تهدیدها
S1. چشم‌اندازهای زیبا و منحصر به فرد به همراه فضای سبز، باغ-های میوه در این نواحی	W1. نامناسب بودن تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی	O1. افزایش انگیزه بیشتر برای مسافرت و تفریح در این نواحی	T1. افزایش امکانات و خدمات در مناطق تفریحی رقیب
S2. وجود ارتفاعات و قله مرتفع جهت انجام ورزش‌ها و تفریحاتی از قبیل اسکی و کوهنوردی	W2. نامناسب بودن تسهیلات بهداشتی و خدماتی	O2. وجود شهرهایی با جمعیت قابل توجه در نزدیکی	T2. عدم ارائه مجوز و تسهیلات از سوی دولت
S3. وجود منابع آبی فراوان و جاذبه‌های تفریحی	W3. عدم تمایل مردم جهت سرمایه‌گذاری در گردشگری	O3. افزایش توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری	T3. افزایش تمایل و انگیزه گردشگران به مسافرت به سایر مناطق تفریحی نزدیک
S4. وجود جاذبه‌های تاریخی و باستانی متنوع و غنی از قبیل نقش برجسته‌ها و کاروانسرای بیستون و دریاچه مقابل آثار باستانی	W4. نامناسب بودن تأسیسات و تجهیزات تفریحی	O4. افزایش انگیزه بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این مناطق	T4. تراکم بیش از حد جمعیت و شلوغ شدن این نواحی نسبت به نواحی رقیب
S5. وجود آداب و رسوم متنوع محلی و مذهبی	W5. نبود نیروهای متخصص و آموزش‌دیده برای گردشگری	O5. وجود نیروهای با تجربه و متخصص در نزدیکی این نواحی	T5. آلودگی منابع آب، خاک و اقلیم این نواحی
S6. نزدیکی به مرکز استان و شهرهایی چون هرسین، دینور و صحنه	W6. توزیع نامناسب گردشگران در فصول مختلف	O6. وجود نهادها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی در هرسین و شهرهای نزدیک	T6. ازدیاد تخلفات اجتماعی با ورود گردشگران به این نواحی
S7. دسترسی آسان و مناسب و وجود امکانات رفاهی برای جذب گردشگران	W7. نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی	O7. عدم ارائه خدمات و تسهیلات مطلوب به گردشگران در مناطق تفریحی رقیب.	T7. از بین رفتن درختان و پوشش گیاهی
S8. وجود بازار مناسب برای فروش محصولات کشاورزی و بازارهای هفتگی.	W8. نبود برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری دولتی	O8. وجود آژانس‌ها و تورهای مسافرتی با تجربه و علاقمند جهت ارائه خدمت به گردشگران	T8. تخریب زمین‌های کشاورزی و مزارع روستایی
	W9. تعارض میان فرهنگ گردشگران و مردم روستا		T9. از بین رفتن فرهنگ و سنن محلی (هماند زبان، آداب و رسوم و ...)
	W10. عدم آشنایی روستائیان و عدم آموزش آنها		

Source: Rresearch findings

در این قسمت سه مقوله‌ی راهبردهای موجود، عملکردها و منابع، مورد توجه و بررسی واقع شده و تحت عنوان نقاط قوت و ضعف و در چارچوب ابعاد توسعه‌ی روستایی (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اکولوژیکی و نهادی) نواحی روستایی ناحیه‌ی بیستون، تعداد ۹ قوت داخلی در برابر ۱۰ نقطه ضعف داخلی و تعداد ۸ فرصت خارجی در برابر ۹ تهدید خارجی شناسایی شده است. بدین ترتیب، در مجموع ۱۷ نقطه‌ی قوت و فرصت به‌عنوان مزیت‌ها و ۱۹ نقطه‌ی ضعف و تهدید به‌عنوان محدودیت‌ها و تنگناهای پیش روی روستاهای این ناحیه جهت توسعه‌ی گردشگری قابل شناسایی است. لذا در یک جمع‌بندی و تحلیل ساده می‌توان گفت که آستانه‌ی آسیب‌پذیری این نواحی بسیار بالا بوده و نیازمند بازنگری و ارایه‌ی سیاست‌های مناسب در جهت رفع ضعف‌ها و پرهیز از تهدیدها می‌باشند.

با توجه به هدف تحقیق که یافتن بهترین راهبرد در جهت توسعه گردشگری ناحیه بیستون بوده است، در این مرحله ابزارهایی که مورد استفاده قرار می‌گیرد، ماتریس SWOT و ماتریس ارزیابی داخلی و خارجی IE است. پس از شناسایی و تدوین راهبردهای مناسب، در مرحله دوم با استفاده از مدل ANP راهبردها اولویت بندی شده‌اند: گام اول: (سازماندهی مدل) مدل سلسله مراتبی و شبکه‌ای برای تحلیل SWOT از چهار سطح تشکیل شده است: سطح اول: هدف اصلی مدل است (انتخاب بهترین راهبرد).

سطح دوم (معیارها): عوامل اصلی تجزیه و تحلیل SWOT (نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید).

سطح سوم (زیر معیارها): شامل زیرمعیارهای نقاط قوت، ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهاست.

سطح چهارم: بیان استراتژی‌های مورد نظر در مطالعه است.

گام دوم: در این مرحله، ماتریس مقیاس زوجی تشکیل می‌شود. در تجزیه و تحلیل ماتریس مقیاسات زوجی از نرم‌افزار Super Decision برای تعیین وزن عوامل استفاده می‌شود.

گام سوم: در این مرحله وابستگی‌های متقابل میان عوامل اصلی از طریق بررسی تأثیر هر معیار روی معیار دیگر، با استفاده از ماتریس مقیاسات زوجی تعیین می‌شود.

جهت سنجش اهمیت نسبی معیارها و زیر معیارها مؤثر بر صنعت گردشگری ناحیه بیستون، از پرسشنامه‌هایی که در میان مردم، مسئولین و گردشگران توزیع گردیده، استفاده شده است که در آن امکان مقایسه دو به دو گروه‌ها و فاکتورهای SWOT و نیز استراتژی‌ها را بر اساس زیر معیارهای تحقیق فراهم آورده است. در نهایت، می‌توان با استفاده از آن میزان وابستگی بین گروه‌های SWOT را اندازه‌گیری نمود.

جدول (۲) - مقایسه زوجی عوامل SWOT با فرض عدم وابستگی بین آنها

درجه اهمیت عوامل SWOT	تهدیدها	فرصت‌ها	نقاط ضعف	نقاط قوت	عوامل SWOT
۰.۲۴۰	۲	۵	۳	۱	نقاط قوت
۰.۱۵۲	۲	۳	۱	۱/۳	نقاط ضعف
۰.۰۸۵	۳	۱	۱/۳	۱/۵	فرصت‌ها
۰.۵۲۳	۱	۱/۳	۱/۲	۱/۲	تهدیدها
CR=0.02					

Source: Rresearch findings

ماتریس وابستگی درونی عوامل SWOT: در این بخش ماتریس وابستگی درونی هر عامل SWOT با توجه به عوامل دیگر، به وسیله استفاده از مدل شماتیک ارایه شده، تعیین می‌گردد:

جدول (۳) - ماتریس وابستگی درونی عوامل SWOT با توجه به نقاط قوت

وزن‌های نسبی	تهدیدها	فرصت‌ها	نقاط ضعف	نقاط قوت
۰.۲۹۷	۲	۲	۱	نقاط ضعف
۰.۱۶۳	۱/۳	۱	۱/۲	فرصت‌ها
۰.۵۴۰	۱	۳	۱/۲	تهدیدها
CR=0.009				

Source: Rresearch findings

جدول (۴) - جدول ماتریس وابستگی درونی عوامل SWOT با توجه به نقاط ضعف

وزن‌های نسبی	تهدیدها	نقاط قوت	نقاط ضعف
۰.۲۵	۱/۳	۱	نقاط قوت
۰.۷۵	۱	۳	تهدیدها
CR=0.00			

Source: Rresearch findings

جدول (۵) - جدول ماتریس وابستگی درونی عوامل SWOT با توجه به تهدیدها

وزن‌های نسبی	نقاط ضعف	نقاط قوت	تهدیدها
۰.۲۵	۱/۳	۱	نقاط قوت
۰.۷۵	۱	۳	نقاط ضعف
CR=0.00			

Source: Rresearch findings

ماتریس برنامه‌ریزی کمی: جهت برطرف نمودن یا تقلیل نقاط ضعف و تهدیدها و تقویت و بهبود نقاط قوت و فرصت‌های موجود، در ارتباط با گردشگری در نواحی روستایی مورد مطالعه، ارایه‌ی الگوی برنامه‌ریزی راهبردی معرفی می‌شود.

جدول (۶) - ماتریس ارزیابی عوامل داخلی IFE (مجموع میانگین نظرات هر سه گروه)

فوت‌ها	ضرب اهمیت (وزن نسبی)	رتبه	نمره وزن‌رتبه
S1 چشم‌اندازهای زیبا و منحصر به فرد به همراه فضای سبز، باغ‌های میوه در این نواحی	۰.۰۵۷۷۷	۴	۰.۲۳
S2 وجود رودخانه‌های گاماسیاب و دینور و سراب‌های بیستون و نوزبوران	۰.۰۵۶۶۹	۵	۰.۲۸
S3 آب و هوای مناسب در فصل گرم سال	۰.۰۴۴۷۷	۳	۰.۱۳
S4 غارهای شکارچیان، مرتاریک، مرخرل و مراقتاب به عنوان ژئوسایت انسان‌شناسی	۰.۰۴۷۵۱۶	۱	۰.۰۵
S5 وجود آثار تاریخی و فرهنگی	۰.۰۴۵۴۱	۴	۰.۱۸
S6 نزدیکی به مرکز استان	۰.۰۵۲۷۷۱	۵	۰.۲۶
S7 وجود شبکه حمل و نقل مناسب در منطقه جهت جابجایی گردشگران	۰.۰۳۹۶۶۵	۳	۰.۱۲
S8 وجود منطقه حفاظت شده بیستون و پارک جنگلی	۰.۰۵۲۰۸۸	۳	۰.۱۶
S9 روحیه مهمان‌نوازی در بین مردم	۰.۰۵۲۹۹۸	۲	۰.۱
ضعف‌ها	ضرب اهمیت (وزن نسبی)	رتبه	نمره وزن‌رتبه
W1 نبود تبلیغات گسترده و مناسب	۰.۰۵۵	۵	۰.۲۸
W2 نبود اماکن اقامتی برای گردشگران	۰.۰۵۸۴۵	۴	۰.۲۳
W3 وجود قبرستان در نزدیکی ناحیه	۰.۰۵۰۶۶۵	۲	۰.۱
W4 ضعف خدمات راهنمایی و هدایت گردشگران	۰.۰۵۰۰۸	۲	۰.۱
W5 کمبود امکانات بهداشتی، درمانی و خدماتی	۰.۰۵۳۸۸۳	۳	۰.۱۶
W6 شخصی بودن زمین‌های اطراف تعدادی از مناطق گردشگری	۰.۰۴۵۶۸	۲	۰.۰۹
W7 نبود برنامه‌ریزی صحیح در استفاده از قابلیت‌های اکوتوریسمی و ژئوتوریسمی موجود	۰.۰۴۸۳۳	۳	۰.۱۴
W8 توزیع نامناسب گردشگران در فصول مختلف سال	۰.۰۵۲۲۷	۲	۰.۱
W9 عدم آشنایی و توجه مردم و مسئولان به اکوتوریسم	۰.۰۴۴۲۷	۳	۰.۱۵
W10 وجود کارخانه و ایجاد آلودگی	۰.۰۵۱۷۶۳	۳	۰.۱۴

Source: Rresearch findings

جدول (۷) - ماتریس تجزیه و تحلیل عوامل خارجی EFE (مجموع میانگین نظرات هر سه گروه پاسخگو)

فرصت‌ها (O)	ضرب اهمیت (وزن نسبی)	رتبه	نمره وزن‌رتبه
O1 ساماندهی و استفاده از اراضی کنار رودخانه	۰.۰۴۹	۲	۰.۱
O2 معرفی جاذبه‌های اکوتوریسمی و ژئوتوریسمی به گردشگران	۰.۰۴۷	۳	۰.۱۴
O3 امکان و قابلیت شناخته شدن در کشور و جهان	۰.۰۵۵	۴	۰.۲۲
O4 ترویج فرهنگ و هنر بومی	۰.۰۵	۱	۰.۰۵
O5 اشتغال‌زایی در منطقه	۰.۰۳۷	۳	۰.۱۱
O6 عرضه محصولات فرهنگی و گردشگری	۰.۰۶۳	۲	۰.۱۲
O7 بهبود زیرساخت‌ها و امکانات	۰.۰۴۶	۴	۰.۱۸
O8 وجود سرمایه‌داران علاقمند به سرمایه‌گذاری در ناحیه	۰.۰۴۲	۲	۰.۰۸
O9 استفاده از نیروهای متخصص در زمینه گردشگری	۰.۰۴۷	۲	۰.۰۹
O10 ارتقای سطح رفاه و کیفیت زندگی مردم	۰.۰۴۴	۲	۰.۰۹
تهدیدها (T)	ضرب اهمیت (وزن نسبی)	رتبه	نمره وزن‌رتبه
T1 عدم استفاده از کلیه جاذبه‌ها و قابلیت‌های گردشگری طبیعی	۰.۰۶۳	۴	۰.۲۵
T2 تخریب و آسیب‌رساندن به محیط طبیعی و آثار تاریخی	۰.۰۶۷	۳	۰.۲
T3 رعایت نکردن مسائلی بهداشتی و نظافت محیط توسط گردشگران	۰.۰۵۶	۲	۰.۱۱
T4 ایجاد بناها و ساختمان‌های نامناسب در ناحیه	۰.۰۵۹	۲	۰.۱۲
T5 عدم آگاهی کافی از اهمیت گردشگری در ناحیه	۰.۰۵۳	۳	۰.۱۶
T6 از بین رفتن فرهنگ بومی و آداب رسوم محلی	۰.۰۵۶	۱	۰.۰۶
T7 افزایش وقوع جرم و تخلفات یا ورود گردشگران	۰.۰۴۰	۱	۰.۰۴
T8 کوتاه بودن مدت اقامت گردشگران	۰.۰۳۲	۳	۰.۱
T9 سرمایه‌گذاری کم در ناحیه	۰.۰۴۷	۴	۰.۲۴
T10 محرومیت ناحیه بیستون	۰.۰۴۷	۳	۰.۱۴
جمع کل	۱	۲.۶	

Source: Rresearch findings

لذا رتبه بندی و امتیاز نهایی هر یک از مؤلفه‌ها مشخص شده است. بنابراین، به بررسی و تحلیل هر یک از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای در این بخش پرداخته می‌شود:

الف) قوت‌ها

تحلیل مؤلفه‌های داخلی نشان می‌دهد که از نظر سه گروه شرکت کننده، مؤلفه‌ی چشم‌اندازهای زیبا و منحصر به فرد با نمره‌ی ۰,۲۳ به عنوان مهمترین نقطه‌ی قوت و مؤلفه‌ی وجود ارتفاعات و قله مرتفع با نمره‌ی ۰,۲۲ در رتبه‌ی دوم و مؤلفه‌ی وجود بازار مناسب برای فروش محصولات با نمره‌ی ۰,۱۳ به عنوان کم اهمیت‌ترین نقطه قوت مطرح است.

ب) ضعف‌ها

در مورد ضعف‌ها، مؤلفه‌ی نامناسب بودن تسهیلات بهداشتی و خدمتی با نمره‌ی ۰,۰۵۲۴ به عنوان شدیدترین عامل و نامناسب بودن تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی با نمره‌ی ۰,۰۵۲۱ به عنوان دومین مؤلفه، گرایش غالب مردم به استفاده از ویلا با نمره‌ی ۰,۰۴۲۳ به عنوان کم اهمیت ترین ضعف برای توسعه‌ی گردشگری است. مجموع نمره‌ی نهایی ماتریس داخلی با ۲,۳۹ ارزیابی شده است و چون بین (۱-۲، ۵) قرار گرفته و کم‌تر از ۲، ۵ است، بدین معنی است که ضعف‌های پیش رو، بر قوت‌ها غلبه دارد.

ج) فرصت‌ها

در تحلیل ماتریس عوامل خارجی مؤلفه‌ی عرضه‌ی محصولات فرهنگی و گردشگری با نمره‌ی ۰,۰۶۳ به عنوان مهمترین فرصت و مؤلفه‌ی امکان و قابلیت شناخته شدن در کشور و جهان با نمره‌ی ۰,۰۵۵ در رتبه‌ی اهمیت بعدی و اشتغال‌زایی در منطقه با نمره‌ی ۰,۰۳۷ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین فرصت در توسعه‌ی روستایی لحاظ شده است.

د) تهدیدها

مهمترین تهدید پیش رو در ماتریس عوامل خارجی، مؤلفه‌ی تخریب و آسیب‌رساندن به محیط طبیعی و آثار تاریخی با نمره‌ی ۰,۰۶۷ به عنوان مهمترین تهدید و عدم استفاده از کلیه‌ی جاذبه‌ها و قابلیت‌های گردشگری طبیعی ناحیه با نمره‌ی ۰,۰۶۳ مؤلفه‌ی بعدی و کوتاه بودن مدت اقامت گردشگران با نمره‌ی ۰,۰۳۲ کم اهمیت‌ترین تهدیدها بوده است. مجموع نمره‌ی نهایی ماتریس ارزیابی خارجی ۲، ۴۳ ارزیابی می‌شود و چون بین (۱-۲، ۵) قرار می‌گیرد و کم‌تر از ۲، ۵ است، بدین معنی می‌باشد که تهدیدهای پیش رو، بر فرصت‌ها غلبه دارد.

مجموع امتیاز عوامل داخلی برای طبیعت‌گردی بیستون ۲,۹۴ است که تا حدودی به معنای قوت عوامل داخلی در طبیعت‌گردی است. امتیاز عوامل خروجی ۲,۷۴ به دست آمده که این امتیاز نشان دهنده‌ی این است که ناحیه‌ی بیستون نتوانسته از عواملی که فرصت و موقعیت ایجاد می‌کنند، بهره‌برداری نماید و یا از عواملی که موجب تهدید می‌شوند تا حدودی دوری کند.

بنابراین، حاصل تحقیقات انجام شده در ارتباط با سؤالات تحقیق نشان می‌دهد که تحولات ناحیه‌ی مطالعاتی متأثر از فعالیت‌های گردشگری و اکوتوریسم به صورت نسبی می‌باشد و بین توسعه‌ی گردشگری و شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی رابطه‌ی معنا داری وجود دارد. همچنین، مجموعه‌ی استراتژی‌های بهینه از

جمله مشارکت مردم برای توسعه گردشگری در ناحیه بیستون، بسیار حایز اهمیت می‌باشد و آسیب‌های اساسی و موانع اصلی جهت توسعه اکوتوریسم، وجود کارخانه‌ها و برنامه‌ریزی نامناسب در زمینه آمایش نامطلوب و افزایش ناهمگون ساخت و سازها است.

نتیجه‌گیری و دستاوردهای پژوهشی

فاکتورهای زیست‌محیطی ارتباط مستقیمی با حیات انسانی دشت بیستون دارد، حضور جوامع انسانی از گذشته‌های دور تا امروز، در سایه شرایط زیست‌محیطی مساعد، تبیین می‌شود. وجود موقعیت استراتژیکی ناحیه بیستون و وجود شاهراه حیاتی طبیعی که در تمام دوران‌های تاریخی و تاکنون وجود داشته است، توانسته محل جذبی برای جوامع انسانی باشد که این شاهراه همواره محلی برای ارتباطات منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای و تجارت بوده است. بر اساس منابع طبیعی فراوان، حاصلخیزی خاک و بارش کافی باران، همواره کشاورزی دیم و تا حدی کشاورزی (آبی) به واسطه وجود رودخانه‌های دائمی دشت وجود داشته که در بسیاری از منابع به کشاورزی و باغداری منطقه و مراتع آن، به کرات اشاره شده است. با اینحال از توریسم روستایی و اکوتوریسم بهره مطلوبی حاصل نشده و برنامه‌ریزی‌ها با ضعف روبرو بوده است.

فرهنگ روستانشینی در سراسر دشت بیستون قابل مشاهده است و در مناطقی نیز شاهد زندگی نیمه یکجانشینی و کوچ‌نشینی هستیم که در کنار داد و ستدهایی که با یکدیگر داشته، گاهی اوقات نیز دارای تنازعاتی بوده‌اند. از طرفی، فرهنگ شهرنشینی هیچگاه نتوانسته در ادوار گذشته جایی داشته باشد که سبب آن را باید در عوامل زیست‌محیطی و انسانی در دوران‌های مختلف جستجو کرد و دید. مدیران محلی (شوراهای اسلامی و دهیاری‌ها) نیز در این زمینه بایستی برنامه‌های لازم و مؤثری را در دستور کار داشته باشند.

دستاوردهای پژوهشی

۱- مهمترین موارد از دیدگاه مسئولان و مردم، در ارتباط با پتانسیل‌های توسعه گردشگری روستایی در ناحیه بیستون، تنوع محیط طبیعی بکر و زیبا، برخورداری از آثار تاریخی و فرهنگی، امکان توسعه اکوتوریسم است که موجب جذب گردشگران زیادی به منطقه می‌شوند. همچنین، می‌توان گفت سه عامل مهم ضعف مدیریتی و عدم ثبات در مدیریت، ضعف تبلیغات و عدم هماهنگی سازمان‌های مرتبط در زمینه گردشگری و مردم، به عنوان مهمترین نقاط ضعف و موانع پیشرفت اکوتوریسم در ناحیه بیستون می‌باشند.

۲- عواملی همچون: آگاهی کم مردم ناحیه بیستون از مزایای گردشگری، اطلاع‌رسانی کم از پتانسیل‌های اکوتوریسم و تاریخی، نامناسب بودن امکانات اقامتی و رفاهی و کمبود امکانات بهداشتی مناسب در سایت‌های گردشگری از موانع صنعت گردشگری ناحیه بیستون به‌شمار می‌آیند.

۳- دسترسی مناسب به جاذبه‌های گردشگری جهت گردشگری و وجود امنیت در سایت‌های گردشگری دو مقوله‌ای هستند که تأثیر زیادی در رشد توریسم دارند. از طرفی، در ناحیه بیستون نامناسب بودن امنیت اجتماعی گردشگران در سایت‌های گردشگری و نامناسب بودن راه‌های دسترسی به جاذبه‌های گردشگری، از مهم‌ترین

ضعف‌های صنعت گردشگری بیستون می‌باشند. لازم است، دولت و سیاستگذاران گردشگری ناحیه‌ی بیستون جهت توسعه‌ی توریسم این منطقه به مقوله‌های یاد شده توجه داشته باشند.

۴- وجود چشم‌اندازهای طبیعی در بین نقاط قوت و نامناسب بودن تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی در بین نقاط ضعف، در اولویت قرار گرفته‌اند. اما در میان فرصت‌ها؛ افزایش توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری ناحیه‌ی بیستون و در میان تهدیدها؛ افزایش انگیزه گردشگران با مسافرت به سایر مناطق تفریحی نزدیک و رقیب (همانند منطقه‌ی هرسین، شهر کرمانشاه و استان همدان) بیشترین اولویت را به خود اختصاص داده است. این تفاوت در نتایج به این دلیل می‌تواند باشد که در ناحیه‌ی بیستون هنوز به اهمیت صنعت گردشگری به ویژه اکوتوریسم به‌طور واقع‌پس برده نشده است و دولت نیز تاکنون سرمایه‌گذاری کلانی جهت توسعه‌ی این صنعت در بیستون انجام نداده که به همین دلیل و از دید کارشناسان گردشگری، فرصت مهمی برای ناحیه‌ی بیستون محسوب می‌شود.

۵- طبق یافته‌های تحقیق در ابعاد اقتصادی، گردشگری تا حدی باعث افزایش اشتغال و تنوع‌بخشی به مشاغل شده است. همچنین، توسعه‌ی گردشگری با رونق فعالیت‌های اقتصادی متعدد نظیر بخش ساختمان و بخش تجاری و خدماتی، نقش مهمی در افزایش درآمد سرانه و ایجاد درآمد برای نهادهای محلی داشته است.

۶- گردشگری در این ناحیه پیامدهای نامطلوب اقتصادی را نیز داشته و افزایش هزینه‌ی کالاها و خدمات، به‌همراه افزایش قیمت زمین و مسکن از پیامدهای مورد تأکید جامعه‌ی محلی بوده است.

۷- بررسی‌ها نشان می‌دهد که اگر توسعه‌ی گردشگری با برنامه‌ریزی و مدیریت کارآمد همراه نباشد، می‌تواند مشکلات اجتماعی و فرهنگی دیگری را به وجود آورد.

۸- گردشگری در ناحیه‌ی بیستون، موجب افزایش میزان آلودگی صوتی، تخریب مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی، دست‌اندازی به حریم منابع طبیعی، تخریب اراضی زراعی و باغی، افزایش میزان زباله و مواد زاید و آلودگی دریاچه و جریان رودخانه‌ی گاماسیاب را سبب شده که توجه خاص به این امر ضروری است.

۹- در ناحیه‌ی بیستون جاذبه‌های گردشگری مناسب از لحاظ اکوتوریسم، فرهنگی - تاریخی وجود دارد؛ اما به علت عدم زیرساخت‌های مطلوب گردشگری، ناقص دیده می‌شود و ایجاد امکانات و تسهیلات به علت عدم برنامه‌ریزی مناسب و مدیریت صحیح و مشارکت مردمی ناکافی مانده است. همچنین، در زمینه‌ی مسایل اجتماعی، موانع مالی، فقدان آموزش مناسب و از همه مهمتر، کمبود سیاست‌ها و تشکیلات سازمانی و نیز فقدان ارتباطات لازم بین دولت و بخش خصوصی در زمینه‌ی توسعه و برنامه‌ریزی گردشگری روستایی و اکوتوریسم ضروری است، نسبت به رفع آنها اقدام گردد.

References

- Alam Tabriz, Akbar and Bagherzadeh Azar, Mohammad , 2010, Decision Making Model for Fuzzy Network Analysis Process for Selecting Strategic Provider, Quarterly[In Persian].
- Akbarpour Sarascanrood, M., Nourbakhsh, F., 2010, The role of ecotourism in sustainable urban and rural development, Case study: Qeshm Island, Housing and Rural Issue, No. 132, pp. 61 to 76[In Persian].

- Akbaryan, Saeed Reza et al., 2015, Study on the relationship between tourism development and social capital in rural areas (Case study: Sulaghan rural district of Tehran), Journal of Tourism Development Planning, Mazandaran University Press, No. 3, pp. 1 to 16 [In Persian].
- Azimi, R. and Yazdani, A. and Fooladgar, M. and Basir, M. (2011). Evaluating the strategies of the Iranian mining sector using a integrated model, International Journal of Management Science, Vol.6, No.6, PP: 459[In Persian].
- David, Fred-r, 2009, Strategic Management, translation by Ali Parsaeen and Mohammad Arabi, Tehran: Cultural Research Center, 15th edition.
- Dadras, Hossein and Kordavani, Parviz, 2012, Investigating the Importance of Anzali Wetland Margins in Different Social, Economic and Tourism Aspects, Journal of Research in New Attitudes in Human Geography, Year 4, No. 2, pp. 21-40 [In Persian].
- Eftekhari, Abdolreza and Mahdavi Davood, 2006, Methods of rural tourism development using SWOT model: Lavasan small village, Journal of Modares Humanities, Volume 10, No. 2, Pages 1 to 30 [In Persian].
- Golkar, K., 2005, Applicability of SWOT Analytical Technique for Application in Urban Design, Sofeh, Vol. 15, No. 41, pp. 44 to 65[In Persian].
- Holland, J., Burian, M., and Dixey, L., 2003, Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in rural. PPT Working paper, No.12.
- Imani, Bahram, Hamidi Khosravi-Mehr and Ali Ainari, 1394, Evaluation and ranking of barriers development in Minoodasht city, Urban Tourism Journal, No. 1, pp. 75-89[In Persian].
- Iranian Center for Statistics, 1395 and 1376, 10-2[In Persian].
- Kamal-Aabadi, Eisa and Amirabadi, Mohammad and Mohammadipour, Hirousch, 2010, Optimal Strategy Selection Based on SWOT Analysis and Network Analysis Process (ANP) (Case Study: Arak Petrochemical Company), Journal of Industrial Management, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Vol. 5, No. 11, pp. 21 to 34[In Persian].
- Khosrowjordi, Medina, 1394, Attitudes of villagers towards tourism destinations in relation to rural tourism: Case study of Doroodzan section, Rural development expert's thesis, Supervisor, Dr. M. Nouripour, Yasouj University[In Persian].
- Liu, T. McConkey, B. Ma, Z. Lio, Z. Li, x. Cheng, L. 2011. «Strengths, Weakness, Opportunities and Threats Analysis of Bioenergy Production on Marginal Land». Energy Procedia. Pp 2378-2386
- Rezvani, Mohammad Reza 2015, Tourism Development with a Sustainable Tourism Approach, Tehran: Tehran University Press[In Persian].
- Rahimi, Somayeh and Eshghi, Kourosh, 2009, Determination of Optimum Energy Consumption Consumption in Iran, Using the Network Analysis Process, Quarterly Journal of Energy Economics, Vol. 5, No. 18, pp. 123-160[In Persian].
- Shahidi, Mohammad; Ardestani, Zahra Sadat and Soroush, Mohammad Mehdi, 2008, Investigating the Impact of Tourism in Planning of Rural Areas, Human Geography Researches, Vol. 41, No. 67, Pages 99-113[In Persian].
- Shakour, Ali, Mohammad Bastian Qorishi, Maryam Lashkari and Mahtab Jafari, 2011, Evaluation and Measurement of Tourism Sustainability in the Lost Paradise of Baman Mamassani Using Ecological Footprint Model, New Attitudes in Human Geography, No. 3, pp. 57-67[In Persian].
- Sajjadian, Nahid et al., 2015, Rural ecotourism capabilities in zoning, management and development, Urban and Rural Management Journal, Urban and Rural Institute, No. 60, p. 11-30[In Persian].
- Statistics Bureau of Kermanshah province, 1997 and 2011[In Persian].-
- Zahedi, Shams al-Sadat, 2003, An Analysis of Types of Tourism and Their Relationship, Quarterly Journal of Tourism Studies, Allameh Tabataba'i University, No. 10[In Persian].
- Ziaie, Mahmoud and Puneh Torabian, 2010, Estimation of acceptable level of negative social impacts of tourism on local communities in Iran (Case study of rural settlements in Parishan wetland), Geography No. 27, pp. 205-225[In Persian].